

- Eesti elanike inflatsiooniootused rajanevad mineviku kogemusel. Mõnikord ei ole inflatsioonihinnangud olnud kooskõlas elukalliduse tegeliku muutumisega. Tugevasti ülehinnati ka Euroopa Liidu liikmeks saamisega kaasnenud maksupoliitika ühtlustamise ja tollitariifide tõstmise mõju.
- Eestis on tulutase võrreldes keskmise Euroopa Liidu liikmesriigiga suhteliselt madal ja seetõttu on kütuse ja toidukaupade osatähtsus Eesti leibkondade ostukorvis kõrgem kui mujal. Samas kipuvad just nende kaubagruppide hinnad olema heitlikumad. Hinnamuutustele on hüplikust lisanud ka tarbimismaksude suurendamised ning konkurentsijärelevalve otstarbel administratiivse kontrolli alla võetud hindade perioodilised tõstmised.
- Eesti valitsuse üks programmilisi eesmärke on euro võimalikult kiire kasutuselevõtt. Praegu jõus olevate seaduste ja strateegiliste arengukavade järgi ei ole 2006. aastaks lisaks sigarettide ja alkoholi aktsiisi tõstmisele ette nähtud muid kaudsete maksude tõstmisi ja nii peaks see jääma ka maksustrateegia edasisel täpsustamisel. Vastasel juhul satub ohtu Maastrichti inflatsioonikriteeriumi täitmine – seda eriti juhul, kui samal ajal peaksid kallinema ka toidukaupade või kütuse hinnad.

INFLATSIOONIST LÄHIMINEVIKUS JA TULEVIKUS

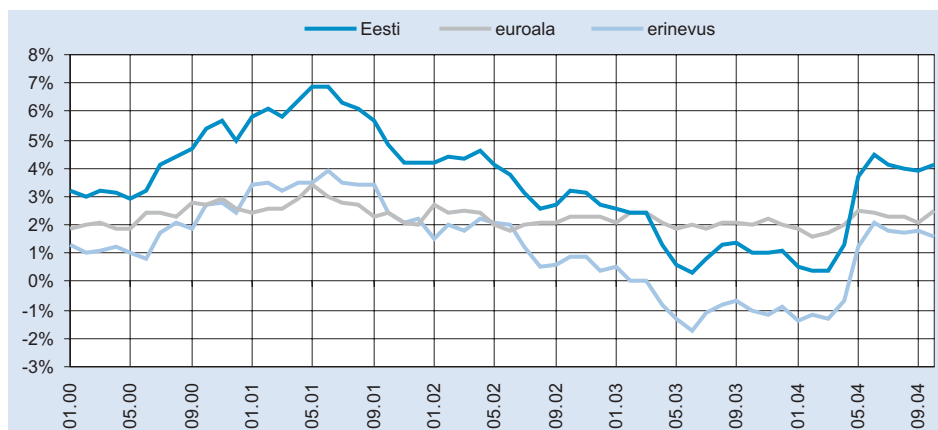
Andres Saarniit

Alates 1992. aasta rahareformist on Eesti rahvusvääringu seotud kursi kaudu "importinud hinnastabiilsust" välismaalt. Sellele järgnenud kümnendi lõpuks oli tarbijahindade aastakasv langenud rahareformiaasta rohkem kui 1000%lt 3,3%le, mida võib Eesti arenenud riikidest kiiremat majanduskasvu arvestades pidada hinnastabiilsuse eesmärgile vastavaks **tasa-kaalutasemeks**.¹ Sellega lõppes ühtlasi ka pidev ja ühtlane inflatsiooni aeglustumise trend

¹ Üle 1000% ulatuvat inflatsiooni nimetatakse hüperinflatsiooniks. Ajaloost on tuntud näiteks ülikiire hinnatõus I maailmasõja järgsel Saksamaal, kus ühe kuu inflatsioonimääraks tuli astronoomiline 3,25 miljonit protsenti. Hilisemast ajast võib nimetada Argentiinas 1990. aasta märtsis fikseeritud 20 266 protsendi suurust aasta inflatsioonimäära või Ukrainas 1993. aasta detsembris saavutatud 10 155 protsendini küündinud aastast hinnakasvu. Kel on huvi hüperinflatsiooni temaga lähemalt tutvuda, võiksid alustada näiteks inflatsiooni, kapitalivoogude ja vahetuskursirežiimide seoste uurijana väga tuntud Carmen Reinharti ingliskeelse lühiajalise uurimusega, mille leiab Rahvusvahelise Valuutafondi veebilehelt www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/06/pdf/reinhard.pdf.

Euroopa Keskpank on seadnud eesmärgiks hoida tarbijahindade aastakasv veidi allpool 2% piiri. Eesti ja ka teiste uute ELi liikmete puhul arvavad paljud eksperdid, et normaalseks võib pidada eurotsooni omast 1–2 protsendipunkti võrra kiiremat inflatsiooni ning seda eeldusel, et tootlikkuses kasv eksportivas sektoris tagab konkurentsivõime säilumise (Balassa-Samuelsoni protsess).

ning aastail 2000–2004 on tarbijahindade aastane kallinemine kõikunud vahemikus 1,3–5,8%. Veelgi suuremas vahemikus on kõikunud inflatsioonitempode erinevus Eesti ja euroala vahel. Selle ajavahemiku jooksul võib eristada 2001. aasta keskpaigani kestnud inflatsiooni kiirenemise perioodi, millele järgnes aeglustumine kuni 2004. aasta suveni (vt joonis 1).

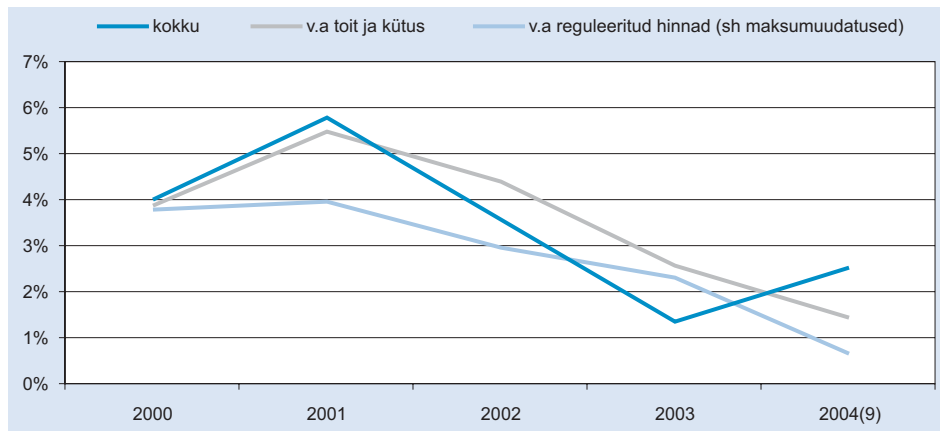

Joonis 1. Tarbijahindade aastane muutus Eestis ja euroalal

Vaadeldava perioodi puhul on tarvis silmas pidada, et **johtuvalt keskmise Euroopa Liidu liikmesriigiga võrreldes madalamast tulutasemest on kütuse ja toidukaupade osatähtsus Eesti leibkondade ostukorvis kõrgem ja küünib kolmandikuni. Samal ajal kalduvad just nende kaubagruppide hinnad olema heitlikumad.** Nende hindade muutused olid märkimisväärsed ka aastatel 2000–2004. Toidukaupade hindade standardhälve ületas vaadeldaval ajavahemikul 4% ja kütuse hindade oma koguni 16% piiri. Toidukaupade kiire hinnatõusu ajal 2001. aasta esimesel poolel ei suutnud ka euroala riigid reeglina järgida EKP seatud eesmärki ja hoida tarbijahindade aastakasvu veidi allpool 2% piiri. Et Eesti leibkondade ostukorv on toidukaupade hinna suhtes märksa tundlikum, kujunes ka tarbijahindade aastakasv sel perioodil kuni 4 protsendipunkti võrra kõrgemaks kui euroala riikides. Toidukaupade odavnemise tsükli ajal, s.o 2003. aasta jooksul, juhtus vastupidi ja tarbijahindade inflatsioon Eestis langes allapoole euroala keskmist taset. Kumbagi varianti ei saa pikemas perspektiivis pidada jätkusuutlikuks.

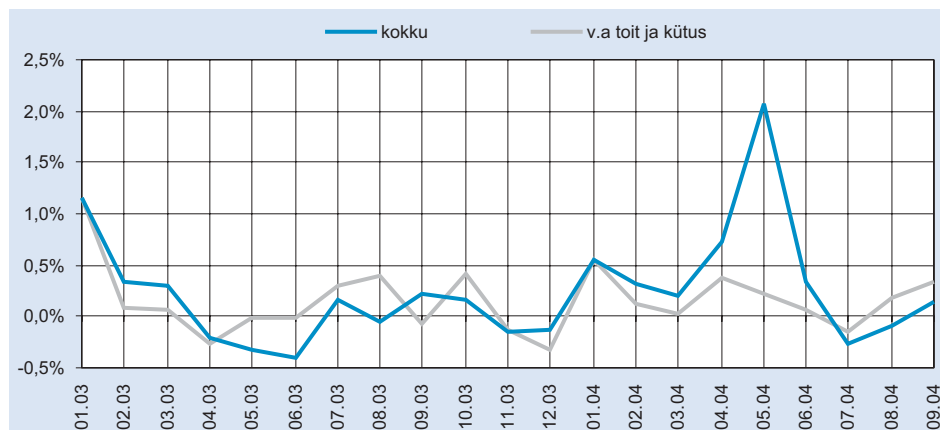
Teatavat **hüplikkust on hinnadünaamikale lisanud ka tarbimismaksude suurendamised ning konkurentsijärelevalve otstarbel administratiivse kontrolli alla võetud hindade perioodilised tõstmised.** Nendest komponentidest puhastatud tarbijahinna-indeks ehk alusinflatsiooni indeks on olnud märksa stabiilsem (vt joonis 2). Ka 2001. aasta lõpust 2004. aasta aprillini kestnud langustrendi katkestasid mitte nõudmise ja pakkumise vahekorra johtuvad turusurved, vaid valitsuse otsused maksupoliitika ja väliskaubanduse vallas.

2004. aasta 1. mail ühines Eesti Euroopa Liiduga. Vastavalt varasemale kokkuleppele kaasnes sellega mitmete tarbimismaksude ühtlustamine ning tollimaksude tõstmine

Joonis 2. Tarbijahinna kasv

kolmandatest riikidest sisseveetavatele kaupadele.² Ühtlasi kaotati ka eksporditoetused mõnele Euroopa Liidust imporditavatele toidukaupadele. Kõige selle tulemusena kallinesid tarbekaupade ja teenuste hinnad ühinemiskuul aprilliga võrreldes 2,1%, kusjuures 85% kallinemisest oli tingitud majanduspoliitika ühtlustamisest Euroopa Liidu omaga.³ Enim kallines aktsiiside tõstmise tõttu kütus, samal ajal kui muutused väliskaubanduspoliitikas mõjutasid rohkem toidukaupade hindu (suhkur, kalatooted ja puuviljad). **Liitumisjärgsed arengusuundumused näitavad, et Eestis oli töepoolest tegemist ühekordse hüppelise hinnatõusuga** ning juba juunis-juulis alanesid eelmise kuu suhtes mõõdetavad inflatsiooninäitajad tavapärase tasemeni.⁴

Joonis 3. Tarbijahindade kallinemine eelmise kuu suhtes

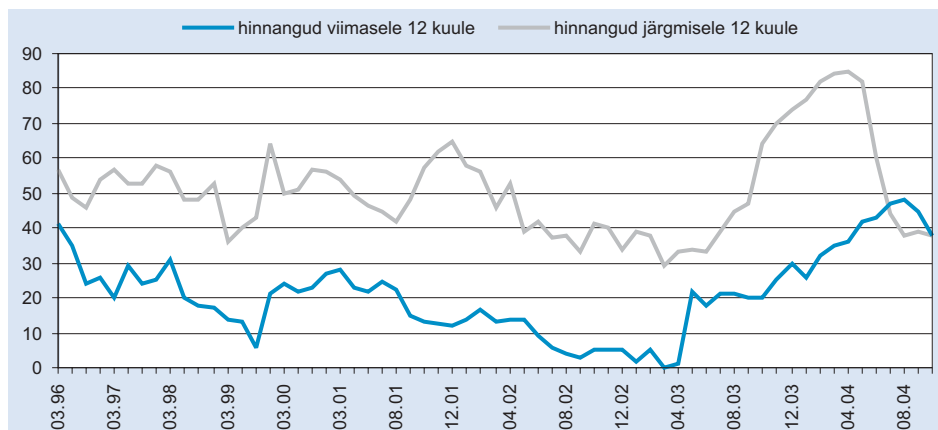
² Erinevalt liitumishetkel nõutava tasemeni tõstetud tollimaksudest kestab aktsiiside ühtlustamine 2010. aastani.

³ Vt ka Rahapoliitiline Ülevaade. Eesti Pank, september 2004.

⁴ Vt ka Laura Erlich'i artiklit käesolevas Krooni ja Majanduse numbris.

■ Ootused ja tegelikkus ■

Torkab silma, et elanike inflatsiooniootused rajanevad mineviku kogemusel (vt joonis 4). Mõnikord ei ole tagasisivaatavad inflatsioonihinnangud olnud kooskõlas elukalliduse tegeliku muutumisega.⁵

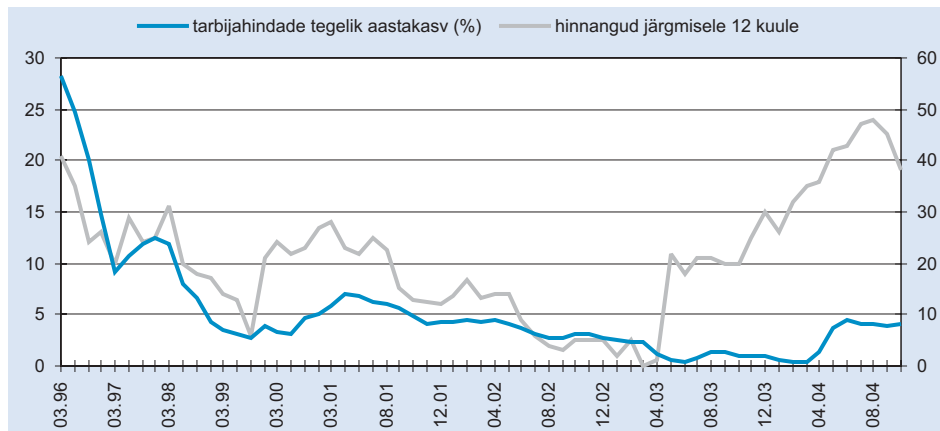

Joonis 4. Tarbijate hinnangud inflatsiooni kiirenemisele minevikus ja tulevikus (küsitluste saldo, %)

Nimelt on ootuste kujundamisel olnud oluline roll maksupoliitikal ning suletud sektori kaupade ja teenuste hindadel, millest tähtsamad on allutatud ka administratiivsele kontrollile. Tarbimismaksude tõstmist ja administratiivselt kontrollitavate hindade perioodilist kallinemist ei tajuta mitte ühekordsete sammudena (**otsustena vms – siin on oluline, et ei tajuta, kas tegemist on erakordse otsuse või jätkuva ühesuunalise protsessi osaga**), vaid lausa trendi suunda muutvate sündmustena. Näiteks tervelt kahe aasta jooksul 1999. aasta sügisest kuni 2001. aasta septembrini hindasid elanikud mineviku tarbijahindade kallinemist tegelikust kiiremaks – põhjuseks ilmselt suhteliselt lühike vaheaeg 1999. aasta lõpus toimunud mootorikütuse aktsiiside tõstmise ja 2001. aasta alguses teoks saanud elektri kallinemise vahel. Sarnaselt mõjus ka kütuse kallinemine 2003. aasta kevadsuvel. Ilmselt on oma roll ka sellel, et madala inflatsiooni ajal ületavad meedias uudisekännise peamiselt just maksupoliitilised ja muud administratiivsed sammud. Kõik need ülepaisutatud mineviku hinnangud on üle kandunud ka inflatsiooniootustesse (vt joonis 5).

Tugevasti ülehinnati ka Euroopa Liidu liikmeks saamisega kaasnenud maksupoliitika ühtlustamise ja tollitariifide tõstmise mõju. Nende sammudega seotud kartused hakkasid ilmnema hulk aega enne tegelikku liitumist. Juba enne 2003. aasta septembris toimunud liitumisreferendumi ilmnas, et inflatsiooniootused ei rajane enam lähimineviku kogemusel, vaid toituvad muudest ajenditest (vt joonis 5). Põhjendamatu hirm inflatsiooni

⁵ Joonistel 4 ja 5 esitatud hinnangud inflatsiooni kiirenemisele kajastavad hinnakasvu kiirenemist tunnetanud (või seda ootavate) ja hinnakasvu kiirenemist eitavate (või seda mitte ootavate) vastuste vahet. Vt ka www.ki.ee/baromeetrid/index.html.

*Joonis 5. Tarbijate hinnangud inflatsiooni kiirenemisele ja
tarbijahindade tegelik aastakasv*

kiirenemise ees kestis seni, kui oli kogetud, et maksu- ja väliskaubanduspoliitika ühtlustumisele johtuv hinnatõus oli tõepoolest ühekordne nähtus. Midagi sarnast toimus ka euroalal, kus paljuski meedia toel tekkis elanikel kartus, et euro sularaha käibeletulekuga 2002. aasta algul toimub suur hinnahüpe. Kuna tegelikult hinnakasv ei kiirenenud, langes tajutava inflatsiooni tase kiiresti selle tegeliku taseme lähedale.

Liialdatud inflatsiooniootuste võimalik negatiivne mõju on Eestis väiksem kui riikides, kus suur osa palgasaajaid on hõlmatud kollektiivlepingutega või kus domineerivad haru tasandil sõlmitud lepingud. Eesti tööturul on valdavateks individuaalsed lepped ning kaetus kollektiivlepingutega on tagasihoidlik.⁶

■ Inflatsiooni ettevaade ja Maastrichti kriteeriumi täitmine ■

Eesti valitsuse üks programmilisi eesmärgi on euro võimalikult kiire kasutuselevõtt. Selleks ühines Eesti 2004. aasta 28. juunil koos Leedu ja Sloveeniaga vahetuskursi mehhanismiga ERM2. Tegemist on omalaadse, vähemalt kahe aasta pikkuse testimis-perioodiga enne lõplikku rahaliiduga ühinemist. **Selle aja jooksul peab Eesti majandus demonstreerima võimet tasandada asümmeetrilisi hinnasurveid ja hoida inflatsioon piisavalt madalal**; samuti peab vahetuskursis püsima euro suhtes stabiilne. Rahaliidu täisliikmelisuseks valmisolekut hinnatakse nn Maastrichti kriteeriumide abil.⁷ **Inflatsiooni seisukohalt loetakse turgude toimimine piisavalt paindlikuks ja ühisrahale üleminekuks valmisolevaks, kui hindamisperioodil ei ületa hinnakasv Eestis**

⁶ Kollektiivlepingutega kaetuse kõrval on tähtis ka nende sisu, mis ei pruugigi olla suunatud eelseisva perioodi töötasu suuruse määramisele.

⁷ Maastrichti kriteeriumide kohta võite lähemalt lugeda käesolevas Krooni ja Majanduse numbris avaldatud Andrus Alberi artiklist.

tarbijahindade kallinemist kolmes hinnastabiilsuse mõttes parimaks peetavas Euroopa Liidu liikmesriigis rohkem kui 1,5 protsendipunkti võrra. Hindamisperioodi pikkus on 12 kuud ja selle algusaja võime põhimõtteliselt ise valida. Tõenäoliselt haarab see ajavahemik peamiselt 2005. aasta II poolaastat ja 2006. aasta esimest poolt. Millised on inflatsioonikriteeriumi täitmise väljavaated seda perioodi katvate prognooside valguses?

Eelduste kohaselt kujuneb 2004. aasta keskmiseks tarbijahindade kasvuks 3,1%, mis on vaid ligikaudu 1 protsendipunkti võrra kõrgem euroala oodatavast keskmisest. Aastaks 2005 on Eesti Pank prognoosinud tarbijahindade kallinemise kiirenemist 3,4%ni, millele järgneks inflatsiooni aeglustumine 2,7% tasemele 2006. aastal.⁸ Eelduste kohaselt ei ületa keskmine tarbijahindade aastakasv Euroopa Liidus sellal 2%. Praeguse informatsiooni kohaselt ja ka maailmamajanduse häid väljavaateid arvestades ei leiduks aastail 2005–2006 arvatavasti ühtegi Euroopa Liidu liikmesriiki, kus tarbijahindade aastakasv oleks 1% lähedal või isegi alla selle.

Maailmaturul kallinenud nafta avaldas pea kogu 2004. aasta jooksul tugevat survet tarbijahindadele ja kütusehindade edasise tõusu võimalust peetakse lähiaastate inflatsiooniprognoside juures reeglina kõige suuremaks riskiks. Kuna Eesti majandus ei ole tänu põlevkivienergeetikale naftahinna muutuste suhtes eriti tundlik, siis ei saa seda pidada Eestile eriomaseks riskiks konkurentsivõime aspektist. Naftahinna kallinemine kujutab endast aga suuremat ohtu Maastrichti inflatsioonikriteeriumi täitmise seisukohalt. Et Eesti leibkondade tarbijakorvis on kütuse osatähtsus suurem kui Euroopa Liidus keskmiselt, siis võib naftahinna tõus suurendada erinevust Eesti ja euroala inflatsioonitempode vahel. Veel suurem risk seondub toidukaupade hindadega, mille heitlikkus on ajalooliselt olnud küll väiksem kui nafta hinnal, kuid kuna toidu osatähtsus tarbijate kuludes on suurem, on nende mõju Eesti ja euroala inflatsioonitempode erinevuse kujunemisele suurem.

Alahinnata ei tohi mingil juhul ka neid sisemaiseid riske, mis seonduvad maksupoliitika ja administratiivselt kontrollitavate hindadega. 2005. aasta algusesse on näiteks kavandatud alkoholi ja õlle aktsiisimäärade 5%ne tõus, suvel jõuab kätte tubakatoodete aktsiiside tõusu ehk ühtlustamise järjekordne etapp ning aasta esimestel kuudel saab teoks elektrihindade umbes 10%ne tõus. Just sedalaadi sammud toovad kaasa tarbijahindade kiirema kallinemise 2005. aastal ning osaliselt on nende mõju tuntav veel ka 2006. aasta alguses.

Praegu jõus olevate seaduste ja strateegiliste arengukavade järgi ei ole 2006. aastaks lisaks sigarettide ja alkoholi aktsiisi tõstmisele ette nähtud muid kaudsete maksude tõstmisi ja **nii peaks see jääma ka maksustrateegia edasisel täpsustamisel.** Vastasel juhul satub ohtu eesmärgiks seatud Maastrichti inflatsioonikriteeriumi täitmine – seda eriti juhul, kui samal ajal peaksid kallinema ka toidukaupade või kütuse hinnad.

⁸ Vt ka Eesti Panga kodulehe www.eestipank.info esiküljel avanevaid prognoosi- ja majandusülevaatematerjale.